

Te weinig en te laat

LUCHTDOELARTILLERIE 1915-1940

Wanneer de bezoekers van ons Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum hun rondgang door het Pesthuys - in de wandeling "achtergebouw" genoemd - hebben beëindigd, zullen behalve degenen die mobilisatie, oorlog en bezetting, hetzij als militair of lid van de Binnenlandse Strijdkrachten, hetzij als burger, niet actief deelnemer aan de strijd, hebben meegemaakt, slechts weinigen zich bewust zijn van het feit dat verschillende der geëxposeerde wapens daadwerkelijk tegen de vijand werden ingezet.

Wij willen dan ook een ogenblik stilstaan bij het laatste deel der expositie in genoemd gebouw, en wel in het bijzonder daar waar een vuurmand van 7,5 cm tegen luchtdoelen (7.5 tl) met bijbehorend vuurleidingstoestel en afstand-hoogtemeter zijn opgesteld. Een nadere beschouwing leert ons dat het stuk op verschillende plaatsen inslagen van projectielscherven vertoont, terwijl aan het uiteinde van een der benen van de affuit een stempelschroef volledig is weggeslagen. Dit stuk vormde in de mei dagen van 1940 met twee andere vuurmonden en de eerder genoemde instrumenten de 13e batterij luchtdoelartillerie, opgesteld 1500 meter noord van het vliegveld Ypenburg achter het park Leeuwenburgh bij Voorburg. De batterij maakte deel uit van de luchtdoelbestrijdingsmiddelen, bestemd voor de verdediging van het rayon 's Gravenhage-Wassenaar-Delft.

De 13e batterij op 10 mei 1940

De opstelling van de batterij in het terrein was van dien aard dat bezetting, vuurmonden en instrumenten uiterst kwetsbaar waren voor aanvallen van grondtroepen, aangezien geen enkele dekking rond de onderdelen van de batterij was aangebracht, een omstandigheid welke overigens ook bij andere onderdelen het geval was omdat grondwerken door hogerhand nog niet waren toegestaan. Dit gemis zou zich ernstig wreken.

Op de 10e mei wordt de batterij om ongeveer 03.15 uur gealarmeerd wegens een alleenvliegend Duits vliegtuig komende uit de richting Maassluis en vliegende in noordelijke richting. Drie kwartier later, dus ongeveer vier uur, naderen uit ZO richting Duitse bommenwerpers, die het vliegveld Ypenburg aanvallen. De batterij opent het vuur dat met twee korte onderbrekingen, teneinde geen eigen vliegtuigen te treffen, tot kwart over vier kan worden volgehouden. Kennelijk verrast door het hevige afweervuur gaan de aanvallers nu zo laag vliegen, dat de instrumenten van de batterij geen metingen kunnen verrichten en er geen centraal door de vuurleidingsgroep geleid vuur kan worden gegeven doch dat men zich moet beperken tot het uit de aard der zaak veel minder nauwkeurige "stukkenvuur". Dit gaat zo tot ruim half vijf door, wanneer een der aanvallers zich plotseling direct tegen de batterij richt en een aantal bommen (dertien van 50 kg en een van 250 kg) in de stelling laat vallen. Een bom valt op een afstand van 5 m van het derde stuk - het stuk dat zich thans in ons museum bevindt - en met uitzondering van één man wordt de gehele bediening uitgeschakeld. Een aantal onderofficieren en soldaten zijn zeer ernstig gewond, één barak is volledig verdwenen, een bomtrechter met een middellijn van 8 m bevindt zich er naast. De bezetting van de batterij is gedemoraliseerd. De batterij-commandant maakt de fout om zelf weg te gaan teneinde

medische hulp te halen in plaats van hiervoor een ordonnans weg te zenden, en laat het commando over aan zijn plaatsvervanger.

Een kwartier later wordt de batterij aangevallen door in de omgeving gelande parachutisten. Hoewel de beide tot de batterij behorende mitrailleurs onmiddellijk het vuur openen, kan de bezetting, gedemoraliseerd als deze is, in de onbeschermdde stelling de aanval niet afslaan en trekt terug op de Vliet.

De bemanning der mitrailleurs blijft op haar post en dekt de terugtocht van haar kameraden met een aanhoudend vuur. Men ziet zelfs nog kans de slagpinnen uit de vuurmonden te verwijderen, de reserve-slagpinnen uit de munitiebarak te halen en uiteindelijk de beide mitrailleurs onklaar te maken en in een sloot te werpen, alvorens terug te gaan. De korporaalzakenverpleger J.M.P. van Oudheusden blijft bij de gewonden en stervenden. De batterijcommandant, terugkerende van zijn tocht om medische hulp en niet wetende wat er gedurende zijn afwezigheid is gebeurd, rijdt in volle vaart de stelling binnen, recht in de armen van de vijand. Als krijgsgevangene meegevoerd sneuvelt hij later als gevolg van Nederlands artillerievuur, afgegeven op een boerderij welke door de Duitsers was bezet en waar hij gevangen werd gehouden.

Wanneer later het restant van de bemanning in de batterij terugkeert blijkt de afstand-hoogtemeter door de vijand te zijn vernield.

In totaal sneuvelen of sterven aan hun verwondingen één officier, drie onderofficieren en zes soldaten:

<i>soldaat</i>	<i>J. Bartels</i>
<i>Ie luitenant</i>	<i>J.J. Bierenga</i>
<i>soldaat</i>	<i>W. Bruining</i>
<i>soldaat</i>	<i>G. Everaars</i>
<i>soldaat</i>	<i>F. Hagen</i>
<i>soldaat</i>	<i>T.A.G. van Hest</i>
<i>sergeant</i>	<i>R.P. de Jong</i>
<i>sergeant</i>	<i>H. Leih</i>
<i>soldaat</i>	<i>J.J. le Roy</i>
<i>sergeant</i>	<i>W.J.F. Smart</i>

In het park Leeuwenbergh heeft het overlevende personeel der batterij een gedenkteken opgericht ter nagedachtenis van hun gevallen kameraden.

MOED, BELEID, TROUW

Een tweetal militairen behorende tot de bezetting van de 13e batterij werd onderscheiden:

Bij Koninklijk Besluit Nr. 6 van 19 juli 1946 werd de dienstplichtig korporaalzakenverpleger Johannes Martinus Petrus van Oudheusden posthuum benoemd tot Ridder Militaire Willemsorde 4e klasse wegens:

"Heeft zich in de strijd door het bedrijven van uitstekende daden van moed, beleid en trouw onderscheiden door op 10 Mei 1940 nabij het vliegveld Ypenburg als ziekenverzorger bij de 13e Batterij Luchtdoelartillerie met zeer veel zelfopoffering gewonden te verzorgen onder hevig vijandelijk vuur; hij is daarmee doorgestaan ondanks de door hem ondergane ernstige mishandelingen door een Duitscher. Voorts heeft hij zich in het vijandelijk vuur begeven om te trachten den vijand te bewegen niet op een keet te schieten, waar hij gewonden een ligplaats had verschaft. Hij is enkele jaren later aan de gevolgen van de bovenvermelde mishandelingen overleden".

Bij Koninklijk Besluit Nr. 2 van 15 Juni 1946 werd de dienstplichtig korporaal Gerrit Hekhuizen van het wapen der artillerie de Bronzen Leeuw toegekend wegens:

"Heeft zich door het bedrijven van bijzonder moedige en beleidvolle daden in den strijd tegenover den vijand onderscheiden door op de 10e Mei 1940, hoewel bankmerker zijnde, bij de 13e Batterij Luchtdoelartillerie nabij het vliegveld Ypenburg, na het luchtbombardement op de batterij, en nadat deze omsingeld werd door parachutisten onder hevig vijandelijk vuur de stukken voor den vijand onbruikbaar te maken; zich vervolgens aangesloten bij een andere afdeling en zeer actief deelgenomen aan de bestorming van huize Leeuwenburg (Dorrepaal) aan de Vliet, daarbij den commandant op den voet volgend en het eerst een door de Duitschers vastgehouden kelder binnengedrongen".

VAN IMPROVISATIE TOT REKENMACHINE

Heeft de aanwezigheid in ons museum van een der vuurmonden van de 13e batterij aanleiding gegeven gevechtservaringen van de eerste oorlogsdag hier te vermelden, het zou onjuist zijn daarmede de overige onderdelen der luchtdoelartillerie tenachter te stellen. Dit temeer omdat verschillende onderdelen de strijd in gingen met totaal verouderd geschut en vuurleidingsinstrumenten was nog geen sprake, men vuurde met behulp van schietregels welke proefondervindelijk werden vastgesteld.

In 1916 werd grote vooruitgang geboekt toen snelvuurgeschut van 6 en 7 cm, voorzien van speciale affuiten die groter beweeglijkheid mogelijk maakten, aan de bewapening werd toegevoegd.

Een volgende, overigens weinig betekende uitbreiding, vormde de aankoop in Duitsland van een aantal verouderde (!) vuurmonden van 9 cm, oorspronkelijk geconstrueerd als veldvuurmonden doch tot luchtdoelvuurmonden omgebouwd. Slechts na het oplossen van zeer veel moeilijkheden kon dit geschut worden ingevoerd. Het ligt ook voor de hand dat een oorlogvoerende natie niet het beste materieel ten verkoop aanbood: Deze vuurmonden hadden zelfs nog gescheiden lading: In 1917 werd met het voorhanden zijnde geschut, nog uitgebreid met een aantal vuurmonden van 3,7 cm welke van de Koninklijke Marine waren verkregen, de "Luchtafweer afdeling" (LAA) opgericht, gelegerd op de forten rond Amsterdam, waardoor de stelling Amsterdam de eerste georganiseerde objectverdediging tegen luchtaanvallen in ons land verkreeg.

Aankoop in Engeland

Nog in het zelfde jaar werd de "Luchtafweer motorbatterij" (LAMB) opgericht, welke ging beschikken over geschut, geplaatst op motorwagens (Thornycroft), aldus de eerste mobiele eenheid vormende. De oprichting van deze mobiele eenheid was mogelijk geworden omdat een in 1916 bij de Engelse geschutfirma Armstrong geplaatste bestelling van 3 (!) z.g. auto-luchtkanonnen van 7,6 cm (aangeduid met de benaming 8 tl) werd gehonoreerd. De eerste vuurmond kwam in maart 1917 in ons bezit, de beide andere spoedig daarna. Deze vuurmonden waren in die tijd zeer modern, zij waren ook bij de Engelse luchtdoelartillerie ingevoerd en ingedeeld bij de luchtverdediging van Londen. Edoch, enige gevechtswaarde had deze batterij voorlopig niet. Gekocht in een oorlogvoerend land dat dit geschut zelf gebruikte, werd er bij de vuurmonden ..... geen munitie geleverd! Na eindeloze onderhandelingen gelukte het

een hoeveelheid munitie te kopen doch het schip dat deze vervoerde, de "Bestevaer", werd in het zicht van de haven voor Hoek van Holland getorpedeerd.

Na berging van de lading bleek herstel van de door het zeewater aangetaste munitie niet uitvoerbaar. Een nieuwe bestelling van munitie zou worden geleverd doch bereikte ons land pas eind 1917 zodat onze eerste mobiele batterij eerst toen gevechtswaarde kreeg. Zij kwam in Delft in garnizoen, de batterijcommandopost was gevestigd in het Prinsenhof. Een vuurleidingstoestel was nog niet aanwezig, wel was een eenvoudige afstandsmeter aangekocht. De bij de batterij ingedeelde reserve-luitenant der Artillerie G. Pieterse komt de eer toe toen het eerste Nederlandse toestel te hebben geconstrueerd, waarmee de schietgegevens voor de vuurmonden konden worden bepaald.

De LAMB kreeg vanaf 1 mei 1918 de taak neutraliteitschendingen in de lucht tegen te gaan. Daartoe werd bij toerbeurt een vuurmond te Cadzand gedetacheerd. Meermalen is het vuur geopend op vliegtuigen, welke ons luchtruim schonden.

Korps Luchtdoel Artillerie

De LAMB - later omgedoopt in MLAB, motorluchtafweerbatterij - en de LAA, nog slechts bewapend met de 3 Engelse kanonnen, een gering aantal vuurmonden van 6 en 7 cm en de 3 Duitse vuurmonden van 9 cm, bleven in deze vorm na het einde van de wereldoorlog bestaan tot zij in 1922 werden opgeheven en samengevoegd tot het Korps Luchtdoelartillerie (KLuA), dat in garnizoen kwam te Utrecht. Ondertussen waren de vuurmonden van 6 en 7 cm ook op motorwagens (Berna's) gemonteerd, waardoor het KLuA over een drietal mobiele batterijen beschikte n.l. de Engelse 8 cm, een batterij van 6 cm en een batterij van 7 cm. De niet-mobiele batterijen van 6 en 7 cm werden opgelegd om in geval van mobilisatie rond te verdedigen objecten te worden opgesteld.

In 1924 werden de Duitse vuurmonden uit de bewapening genomen. Zij waren vrijwel onbruikbaar. Nadien dienden zij als ornament op het voorplein van de Ripperdakazerne te Haarlem. Tijdens de Duitse bezetting zijn zij spoorloos verdwenen. Vervanging van de Duitse batterij door modern geschut vond niet plaats doch wel kreeg het Korps in 1925 een aanwinst door de overname van de Koninklijke Marine van twaalf vuurmonden van 10 cm, afkomstig van de aankoop voor de bewapening van een kruiser, welke gedurende het laatste jaar van de oorlog op stapel was gezet doch niet werd afgebouwd.

In 1926 tenslotte werden de bij het KLuA aanwezige mitrailleurs "van het eerste uur" vervangen door Spandau mitrailleurs, welke deel hadden uitgemaakt van de bewapening van het Duitse leger en in 1918 bij de terugtocht door Limburg daar in groten getale waren achtergelaten. Zij waren door de Nederlandse Regering aangekocht en hebben, geformeerd tot compagnieën en pelotons, tot 15 mei 1940 dienst gedaan. In de oorlogsdagen speelden zij een zeer actieve rol in de bestrijding van laag vliegende Duitse vliegtuigen.

Stilstand van 1926 - 1936

Gedurende de jaren na 1926 is er, ondanks herhaalde waarschuwingen van deskundige zijde dat de artilleriebewapening ter verdediging van ons luchtruim boven zowel de grote bevolkingscentra als het veldleger totaal onvoldoende en dat het aanwezige geschut verouderd was, tot 1936 geen verandering gebracht in de bewapening der luchtdoelartillerie. Wel was de situatie met betrekking tot de vuurleidingsinstrumenten enigszins verbeterd. Voor alle batterijen waren moderne afstand-hoogtemeters aangeschaft, terwijl er vuurleidingstoestellen, ontworpen door de toenmalige kapitein S.J. v.d. Bergh, waren aangemaakt. Deze toestellen werden evenwel niet in serie vervaardigd en zowel de allereerste modellen als de latere modificaties, welke steeds gecompliceerder werden, waren in gebruik.

De feitelijke toestand was dan ook dat slechts een totaal onvoldoende hoeveelheid verouderd geschut beschikbaar was, terwijl slechts enkele batterijen voorzien waren van de noodzakelijke vuurleidingsinstrumenten, waarvan dan nog verschillende van primitieve vorm. De batterijen zonder vuurleidingstoestellen hadden dan ook ondanks de moderne afstand-hoogtemeters, slechts zeer geringe gevechtswaarde; van nauwkeurig berekend en gericht vuur kon geen sprake zijn: Wel waren in 1933 alle nog niet mobiele vuurmonden van 6 en 7 tl geplaatst op aanhangwagens, waardoor althans mobiliteit werd verkregen.

Proeven

Was de bewapening van de luchtdoelartillerie feitelijk blijven stilstaan op het peil ten tijde van de oprichting, er werd wel gezocht naar nieuw materieel. Vanaf 1928 werden er regelmatig beproevingen gehouden met diverse fabrikaten geschut, teneinde na te gaan of dit aan de in Nederland gestelde eisen voldeed en of tot aanschaffing zou kunnen worden overgegaan. Ook een in Nederland geconstrueerde mobiele vuurmond van 7 cm (Hollandse Industrie en Handelsmaatschappij) werd beproefd. Evenwel, de proefnemingen leidden niet tot het doen van een keuze zodat niet tot de aanschaf van het zo hoog nodige materieel werd overgegaan, ondanks het feit dat de urgentie hiertoe in de dertiger jaren steeds groter werd. Immers de bewapening van Duitsland was in volle gang doch te langzaam onderkende men hier hoe gevaarlijk de situatie werd. Duitslands herbewapening had tot gevolg dat fabrieken volle orderportefeuilles hadden, hetgeen steeds langere levertijden veroorzaakte.

Kentering

In 1934 werd de beproeving van verschillende fabrikaten in versneld tempo weer ter hand genomen; zij hadden tot resultaat dat in 1935 werd besloten tot aanschaf van het lucht-doelgeschut van de fa. Vickers (Engels), compleet met de vuurleidingsinstrumenten, hoogtemeters en elektrische overbrengingssystemen dezer firma.

Ook voor de bestaande batterijen van 6 en 7 cm en de batterij van 8 cm werden vuurleidingstoestellen Vickers besteld, waardoor hun gevechtswaarde zeer aanzienlijk zou worden verbeterd. De twaalf vuurmonden van 10 cm (niet mobiel) werden samengevoegd tot één batterij van 3 stukken met voor iedere vuurmond drie reserve kanonnen; de batterij werd eveneens voorzien van een vuurleidingstoestel, gefabriceerd door de fa. Nedinsco ((= *Nederlandse Instrumenten Compagnie*) was een in 1919 opgericht filiaal van de bekende fabriek voor speciaalglas en optische instrumenten Carl Zeiss te Jena in Saksen.) te Venlo.

Uitbreiding

Zo werden in de jaren 1935 t/m 1938 een aantal batterijen van 7.5 cm aan de bewapening toegevoegd. De commandant van het op 1 november 1938 opgerichte Commando Luchtverdediging, de Generaal-Majoor, later Luitenant-Generaal P.W. Best onderkende desondanks de zwakte welke nog altijd het kenmerk was van onze luchtverdedigingen drong sterk aan op o.a. verdere aanschaf van batterijen van 7,5 tl.

De uitbreiding werd gerealiseerd door de vuurmonden hier te lande in licentie te doen vervaardigen. De leiding hiervan berustte bij de Artillerie Inrichtingen aan de Hembrug. De vuurleidingstoestellen werden volgens een geheel nieuw, uiterst modern ontwerp gebouwd door de N.V. Hazemeyer te Hengelo, terwijl de afstand-hoogtemeters weer bij Nedinsco te Venlo werden besteld. Ook werden originele Engelse vuurleidingstoestellen voorzien van een elektrisch overbrengingssysteem voor de schietgegevens naar de vuurmonden van Nederlands ontwerp (Commissie Physische Strijdmiddelen). Het uiteindelijke resultaat was dan ook dat

het oorspronkelijke geheel Engelse goed uitgebalanceerde systeem bij diverse batterijen modificaties vertoonde, waardoor onderlinge verwisselbaarheid van instrumenten en vuurmonden zeer werd bemoeilijkt en zelfs onmogelijk gemaakt.

In juni 1939 werden de eerste vuurmonden afgeleverd en verder zouden elke maand 9 exemplaren aan de bewapening worden toegevoegd. Bij de vuurleidingstoestellen echter ontstond vertraging in de aflevering, terwijl een fout in de hier te lande aangemaakte tijdbuizen oorzaak was dat de munitie aanmaak tot stilstand kwam. Er werd toen besloten om vuurleidingstoestellen Viskers, destijds aangekocht voor de oude batterijen van 6 en 7 cm en in 1939 afgeleverd, om te bouwen voor de nieuwe vuurmonden van 7,5 tl zodat althans 8 moderne batterijen gevechtsklaar konden worden gemaakt.

Het eerste vuurleidingstoestel Hazemeyer werd in begin 1940 afgeleverd en eveneens ingedeeld bij een batterij van 7,5 cm. Het overige gereedgekomen geschut werd opgeslagen, het zou later ongebruikt als krijgsbuit in Duitse handen vallen. Ook de munitie-aanmaak verliep teleurstellend zodat uiteindelijk slechts kon worden beschikt over de tegelijk met de eerste batterijen in Engeland aangekochte originele Engelse munitie.

Waarschuwing

Niet onvermeld mag hier blijven dat de toenmalige Luitenant-Kolonel Hartmans, de latere Directeur van ons museum, die werkzaam was op het Departement van Defensie, er steeds ernstig tegen had gewaarschuwd om uitsluitend te vertrouwen op de geringe capaciteit en de weinige ,ervaring van de Nederlandse wapenindustrie. De juistheid van zijn inzicht werd wel zeer duidelijk aangetoond, evenals de juistheid van de vele waarschuwingen van de inmiddels overleden Luitenant-Kolonel Maas.

Was uiteindelijk het "te weinig" ten dele gecorrigeerd, de waarheid van het "te laat" werd met de dag duidelijker. Overtuigd als men toen was dat snel handelen geboden was besloot men om, wilde een enigszins aanvaardbare verdediging bereikt kunnen worden, te kopen wat er nog te kopen was. In Tsjecho-Slowakije - inmiddels door Duitsland overweldigd - kon een 20 tal batterijen (80 vuurmonden) 7.5 tl van het fabriek Skoda worden besteld waarvan de levering binnen 6 maanden door Duitsland werd gegarandeerd. Onnodig te zeggen dat hier niets van terecht is gekomen en dat uiteindelijk slechts 3 batterijen (12 vuurmonden) met vrijwel geen munitie in Nederland arriveerden.

Verdere aankopen

Was door de aankoop en aanmaak van het 7.5 cm geschut een zeer waardevolle aanwinst verkregen van het z.g. middelbare geschut voor de verdediging tegen vliegtuigen op grotere hoogten, ook voor de verdediging tegen aanvallen van geringe hoogte dienden voorzieningen te worden getroffen. Hiervoor was het oog gevallen op volautomatisch geschut met het kaliber 4 cm van Zweeds fabrikaat, n.l. van de fa. Bofors te Karlskoga. Dit bedrijf was aldaar in de 17e eeuw door een Hollander, genaamd de Geer, gesticht. Reeds in 1936 had een commissie van Nederlandse Artillerie-officieren in Zweden dit geschut, dat qua constructie en automatisering zijn tijd ver vooruit was, bestudeerd en schietoefeningen ermede door het Zweedse leger bijgewoond. Deze commissie had naar aanleiding van haar bevindingen een zeer gunstig rapport ingediend met aanbeveling om tot aankoop over te gaan. Toch werd hiertoe niet besloten en heeft men nog een paar jaar gewacht. Toen men uiteindelijk eind 1938 tot aankoop besloot kon de Zweedse fabriek geen orders meer aannemen omdat zij een orderportefeuille bezat welke reeds voor jaren was volgeboekt. Met zeer veel moeite slaagde men er in om medio 1939 in Polen een 36-tal van deze vuurmonden, welke aldaar in licentie werden gebouwd, aan te kopen. Verdere leveringen werden onmogelijk toen Polen door de

Duitsers in september werd aangevallen. Er werd daarop met Hongarije een contract afgesloten voor de levering van in dat land in licentie gebouwde Bofors kanonnen. Hiervan kwamen er in totaal slechts een 10-tal in Nederland aan. Ook in Duitsland zelf werd een order geplaatst voor 20 vuurmonden van overeenkomstig kaliber en principe (fabrikaat Rheinmetall-Borsig), slechts 3 stuks werden er uiteindelijk geleverd:

Ter bestrijding van aanvallen van nog lagere hoogte, waarvoor tot nu toe slechts de reeds eerder genoemde Spandau mitrailleurs beschikbaar waren, werd gezocht naar een automatisch wapen van het kaliber 2 cm. Ook op dit gebied ondervond men in 1938 dat de markt zeer ongunstig was omdat de vraag het aanbod verre overtrof. Toch konden in november nog beproevingen worden gehouden en het was de Luitenant-Kolonel Hartmens die door zijn voortvarendheid wist te bereiken dat er niet met de keuzebepaling werd gedraald doch dat er binnen zeer korte tijd een contract kan worden afgesloten met de fa. Oerlikon in Zwitserland voor de levering van 450 kanonnen. Reeds in begin 1939 kwamen de eerste exemplaren in Nederland aan en aanvankelijk werd maandelijks een zending ontvangen. Doch ook hier kwam een kink in de kabel, toen in september de Duitsers Polen aanvielen en zich daarna tegen het Westen begonnen te concentreren vond Zwitserland hierin aanleiding om de levering van de Oerlikon kanonnen stop te zetten.

Een poging in Italië tot aankoop van 2 cm geschut fabrikaat Scotti leverde in zoverre resultaat op dat aldaar nog een 35-tal vuurmonden konden worden verkregen, welke ook inderdaad in ons land aankwamen.

Particulier initiatief

Ondanks de koortsachtige uitbreiding van de luchtverdedigingsmiddelen was in feite toch de regering in gebreke gebleven om een behoorlijke luchtverdediging op te bouwen. Om deze reden besloten vooraanstaande Nederlanders uit handel en industrie om op eigen kosten en met eigen personeel maatregelen te nemen ter beveiliging tegen luchtaanvallen. De nodige geldmiddelen werden door de bedrijven op tafel gebracht en het personeel stelde vrije tijd beschikbaar om te worden opgeleid in de bediening van het geschut. De enige voorwaarde welke van de zijde der initiatief nemers werd gesteld was dat hun bijdrage zou worden bestemd voor rechtstreekse beveiliging van hun bedrijven - welke alle van vitaal nationaal belang waren - en van de plaatsen van vestiging. Dit particuliere streven werd door de regering in dank aanvaard. Tegen kostprijs werd geschut (2 tl) beschikbaar gesteld met 400 schoten per stuk, terwijl voor rijksrekening nog 1600 schoten voor iedere vuurmond zouden worden opgelegd. Voorts werden instructeurs beschikbaar gesteld voor de opleiding van het fabriekspersoneel. Bepaald was voorts dat de vuurmonden rijkseigendom zouden blijven en dat de vrijwilligers (gekleed in militaire uniform) georganiseerd zouden worden in het per 1 maart 1939 opgerichte Vrijwillig Landstormkorps Luchtafweerdienst.

Personeelskosten waren er niet aan verbonden, de vrijwilligers woonden ter plaatse, genoten hun normale salaris en oefenden in vrije tijd.

Afdelingen van dit Landstormkorps werden geformeerd in Delft, de loonstreek, Leeuwarden (provinciaal initiatief) en te 's-Gravenhage (gemeentelijk initiatief). In meer steden werden voorbereidingen getroffen, doch deze zijn niet meer tot uitvoering kunnen komen.

Niet onvermeld blijft dat de afdeling Delft onder het bezielende bevel van de reserve-kapitein C.M. Hoge een zeer actief aandeel in de strijd heeft gehad en daarbij uitnemende resultaten heeft geboekt.

Staalkaart en resultaat

Bezien wij nu de uiteindelijke bewapening van onze luchtdoel-artillerie bij het uitbreken van de oorlog op 10 mei 1940 dan komen wij tot de conclusie dat het wapenbestand was samengesteld uit "vogels van velerlei pluimage", afkomstig uit 9 verschillende Europese landen t.w. (in alfabetische volgorde) Duitsland, Engeland, Hongarije, Italië, Nederland, Polen, Tsjecho-Slowakije, Zweden en Zwitserland.

Er waren 10 verschillende fabrikaten geschut, 7 typen vuurleidingstoestellen en 5 typen afstand-hoogtemeters, terwijl er zelfs bij eenheden van hetzelfde fabriekaats modificaties bestonden.

Om van dit conglomeraat van verschillend en zeer gecompliceerd materieel in de korte tijd welke beschikbaar was gevechtssklare eenheden samen te stellen en te oefenen heeft een kleine kern van zeer toegewijd personeel en in het bijzonder de beroeps-onderofficieren daarvan, die de individuele training verzorgden, een bewonderenswaardige prestatie geleverd.

Hoewel bij het uitbreken van de oorlog op 10 mei 1940 slechts beschikt werd over voor een deel verouderd materieel en daarnaast slechts minder dan 1/3 deel van de in totaal bestelde 1034 moderne vuurmonden aanwezig was, terwijl bovendien de situatie nog onvoorstelbaar werd bemoeilijkt door de grote verscheidenheid van materieel (logistiek!) werden van de 525 door de vijand in Nederland verloren vliegtuigen (waarvan 150 geland en op de grond vernield door grondtroepen) er niet minder dan 315 door onze luchtdoelartillerie neergehaald.

Aan het einde van de 14e mei waren de voorraden munitie in de magazijnen echter vrijwel uitgeput, in de meeste batterijen was toen nog wel voldoende voorraad om de strijd nog enkele dagen te kunnen voortzetten. Of aanvoer c.q. aanmaak van munitie dan op gang zou zijn gekomen en of dit aan de behoefte zou hebben kunnen voldoen is een vraag welke met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid ontkennend moet worden beantwoord.

Het "te weinig en te laat" zou ook hier trieste gevolgen hebben gehad.

En Nu .....?

Het is zeer verleidelijk bovenstaand resumé te vervolgen met een beschouwing over de huidige situatie van onze luchtverdediging en om daar een prognose voor de toekomst aan te verbinden voor het geval zich een gewapend conflict zou voordoen.

De doelstelling van Armamentaria, de artikelen te baseren op voorwerpen in ons museum aanwezig, laat dit echter niet toe. Daarom, allerm minst gerust zijnde op de huidige situatie en de toekomst met veel zorg tegemoetziende, worde dit artikel afgesloten met het uitspreken van de hoop dat de verantwoordelijke bewindslieden de lessen uit het zo recente verleden zeer ernstig zullen bestuderen, dat zij alvorens beslissingen te nemen zich zullen laten voorlichten door waarlijk deskundigen en dat dan niet zal gelden wat Johan de Wit eens schreef

" de aerd der Hollanders is een sodanighe dat als hoer de noot ende perychelen niet seer claer voor ooghen tomen, sy gheensins ghedisponeert tonnen worden om neer behoren te vighileren voor haar eighen securiteit "

opdat een nieuw "te weinig en te laat" ons niet de zwakste schakel zal doen zijn in de "collective security, a basic principle of the Alliance" (uit NATO commentaar 1974 op Nederlandse defensieplannen).

W.A. Feitsma
Brigade-Generaal der
Artillerie b.d.

BRONNEN

De Luchtverdediging in de meidagen 1940
uitgave Dep. van Defensie, Koninklijke Landmacht,
Sectie Krijgsgeschiedenis

Strijd om ons Luchtruim	S.H. Hoogdorp	1950
Proeven en oefeningen	jaargangen	1934 - 1938
Het Korps Luchtdoelartillerie	W.A. Feitsma	1937